

PRIVRŽENOST DJECE U DOBI OD 5 DO 7 GODINA I OSOBINE LIČNOSTI MAJKI

Lara Cakić

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Učiteljski fakultet u Osijeku

Ulica cara Hadrijana bb, 31000 Osijek

lcakic@ufos.hr

Ljubica Marjanovič-Umek

Univerza v Ljubljani

Filozofska fakulteta v Ljubljani, Oddelek za psihologijo

Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana, Slovenija

ljubica.marjanovic@ff.uni-lj.si

Sažetak

Cilj rada bio je utvrditi razlikuju li se majke sigurno i nesigurno privržene djece s obzirom na osobine ličnosti. U ispitivanju je sudjelovalo 80 djece u dobi od 5 do 7 godina i njihove majke. Primijenjene su: Tehnika za procjenu vrste privrženosti djece dobi od 5 do 7 godina (Manchester Child Attachment Story Task – MCAST), (Green, Stanley i Goldwyn, 2000) i Revidirani NEO inventar ličnosti (NEO Personality Inventory-Revised), (Costa i McCrae, 2005). MCAST polustrukturirana je tehnika za procjenu privrženosti u kojoj se koristi igra lutkama, a sastoji se od 5 priča koje dijete treba završiti.

Dobiveni rezultati pokazuju da s obzirom na osobine ličnosti, majke sigurno privržene djece imaju više rezultate na ljestvicama ekstraverzije i ugodnosti u odnosu na majke nesigurno privržene djece. Na podljestvicama ljestvice ekstraverzije toplina, druželjubivost, asertivnost i aktivnost majke sigurno privržene djece imaju statistički značajno više rezultate od majki nesigurno privržene djece. Na podljestvicama ljestvice ugodnosti pomirljivost i blagost majke sigurno privržene djece imaju statistički značajno više rezultate od majki nesigurno privržene djece. S obzirom na druge ispitivane osobine ličnosti iz modela Velikih pet (neuroticizam, otvorenost i savjesnost) nije se pokazala statistički značajna razlika između majki sigurno i majki nesigurno privržene djece.

Ključne riječi: privrženost, predškolska dob, majke, osobine ličnosti, model Velikih pet

UVOD

Teoriju privrženosti razvio je Bowlby 1969. godine (Bowlby, 1969/1982), definirajući privrženost kao trajnu emocionalnu vezu koja je obilježena tendencijom traženja i održavanja blizine sa specifičnom osobom, osobito u vrijeme prijetnje i neugode. U odnosu majke i djeteta privrženost je neravnopravan odnos koji se u najranijoj dobi razvija i stalan je izazov, zahtijevajući prilagodbu majke svakom razvojnom razdoblju djeteta.

Prema ovoj teoriji, osjećaj sigurnosti djeteta u odnosu sa značajnim osobama ovisi o razini konzistentnosti, topline i brige koju pružaju djetetu.

Tako nesigurno privrženica djeca nemaju iskustvo konzistentne dostupnosti; osoba je ili neosjetljiva ili nekonzistentna na djetetovo traženje pažnje. Iako ova rana iskustva ne moraju nužno određivati kasnije odnose, tj. postoji mogućnost promjene, postoji utjecaj na prirodu bliskih odnosa, cjeloživotni osobni razvoj i rizik za razvoj psihopatologije.

Veliki broj istraživanja je proveden s ciljem provjere pretpostavke da sigurna privrženost može predvidjeti bolju prilagodbu. Tako su istraživači ispitivali povezanost vrste rane privrženosti i odnosa s vršnjacima (Schneider, Atkinson i Tardif, 2001), self koncepta (Cassidy, 1988), kompetentnosti u predškolskoj dobi (Cohn, 1990) te problema u ponašanju i pojave psihopatologije (Thompson, 2008).

Najjači efekt sigurne privrženosti je pozitivna interakcija roditelj-dijete. Djeca koja su u prvoj i drugoj godini života procijenjena kao sigurno privrženica tijekom interakcije s majkama imala su više entuzijazma u odnosu na nesigurno privrženica djecu, bila su popustljivija, s više pozitivnog afekta i manje frustracija i agresivnosti (Frankel i Bates, 1990). Majke sigurno privrženice djece bile su osjetljivije i više su pomagale djeci te podržavale pozitivno ponašanje djece. Maccoby (1984) smatra da je ovakva interakcija djeteta i majke osnova za suradnju, stjecanje vrijednosnog sustava i socijalizaciju. Ako ovakvi usklađeni odnosi nisu prisutni, tada pozitivnog doprinosa sigurne privrženosti neće biti.

Povezanost vrste privrženosti djece i osobina ličnosti majki

Ponašanja majki koja se povezuju s razvojem sigurne i nesigurne privrženosti različita su u različitim situacijama, ali se mogu definirati kao odgovor na signale i poruke djeteta (Ainsworth, Blehar, Waters i Wall, 1978). U baltimorskoj studiji majke djece koja su razvila nesigurnu privrženost značajno su manje reagirale na plač djeteta, pokazivale su manje topline i nježnosti prilikom uzimanja djeteta u odnosu na majke sigurno privrženice djece. Majke sigurno privrženice djece procijenjene su kao suradljivije, osjetljivije i pristupačnije djeci.

Benn (1986) u svom istraživanju osobina ličnosti majki i privrženosti dobio je da su djeca češće bila sigurno privrženica majkama koje su mentalno zdrave. Del Carmen, Pedersen, Huffman i Bryan (1993) dobili su da su majke sigurno privrženice

djece bile manje anksiozne prije rođenja djece u odnosu na majke nesigurno privržene djece. Spinath i O'Connor (2003) navode da su se majke sigurno privržene djece opisivale kao samouvjerenije, neovisnije, veselije, adaptivnije i nježnije. Ova istraživanja rađena su s majkama djece u dobi do 3 godine.

U istraživanjima osobina ličnosti majki različito privržene djece korišten je i Eysenckov upitnik ličnosti i dobiveni podaci nisu jednoznačni. U istraživanju Egelanda i Farbera (1984) nije dobivena razlika između majki sigurno i nesigurno privržene djece u dobi od 12 do 18 mjeseci na ljestvicama ekstraverzije i introverzije te anksioznosti, dok su Brethertona i sur. (1980) dobili da su majke sigurno privržene djece u dobi do 2 godine više ekstravertirane u odnosu na majke nesigurno privržene djece.

U istraživanjima karakteristika ličnosti majki više su korištene mjere primjerenije za procjenu psihopatologije. Model Velikih pet u novije je vrijeme u području psihologije ličnosti dominantan.

Autori modela Costa i McCrae (2005) smatraju da se ličnost može opisati kroz pet dimenzija za koje smatraju da opisuju ponašanje ljudi. Obuhvaća normalno i patološko ponašanje, ne predstavlja teoriju psihopatologije ličnosti, već u skladu s psihopatološkim modelima polazi od stava da nema kvalitativne razlike između normalne i patološke ličnosti, osim izmjena ličnosti kod teških oblika mentalnih poremećaja (Knežević, Džamonja-Ignjatović i Đurić-Jočić, 2004).

Petofaktorski model ličnosti bavi se osnovnim crtama ličnosti, što podrazumijeva nekognitivne i vremenski stabilne karakteristike. Te dimenzije ličnosti su: neuroticizam, ekstraverzija, ugodnost, savjesnost i otvorenost prema iskustvu.

Rađena su istraživanja osobina ličnosti roditelja modelom Velikih pet i kvalitete roditeljstva. Osobe s visokim neuroticizmom anksiozne su, napete, nervozne i nedostaje im emocionalne stabilnosti. Ove karakteristike otežavaju osjetljivost za potrebe djece jer su roditelji usmjereni na sebe i svoj stres. Često se u istraživanjima povezuju neuroticizam i roditeljstvo na uzorcima depresivnih majki. Istraživanja nekliničkih uzoraka pokazuju da je viša razina neuroticizma kod majki povezana s njihovom nižom toplinom i osjetljivošću te s više kritiziranja (Losoya, Callor, Rowe i Goldsmith, 1997).

Za majke s višim rezultatima na ljestvici ekstraverzije može se očekivati da su osjetljivije na signale njihovih beba jer ekstravertirani ljudi imaju tendenciju biti optimističniji, pričljiviji i energičniji. Rothbart, Ahadi i Evans (2000) dobili su da su osobe s višom razinom ekstraverzije imale i više rezultate na ljestvicama koje mjere temperament kod odraslih: druželjubivost, visoku razinu zadovoljstva i visoku razinu aktivnosti. Ekstravertirane osobe uživaju u socijalnim interakcijama, što može uključivati i interakcije s djecom. Podaci dobiveni u istraživanjima povezanosti roditeljstva i ekstraverzije nisu jednoznačni. Belsky i Barends (2002) dobili su pozitivnu povezanost ekstraverzije i odgovarajuće brige, dok Kochanska, Clark i Goldman (1997) nisu dobili povezanost. Socijalna razmjena s malom djecom možda nije dovoljno stimulirajuća te ne ispunjava potrebe za socijalnim interakcijama

kod visokoekstravertiranih majki. Nejednoznačni rezultati povezanosti ekstraverzije i ponašanja majki možda su rezultat posredujućih faktora (npr. pozitivnih emocija i podržavanja neovisnosti) koji utječu na povezanost.

Socijalno ponašanje povezano je s ugodnosti, što uključuje suradnju, povjerenje, praštanje, prosocijalno ponašanje. Povezano je sa željom da se održe pozitivni odnosi s drugima te je i ponašanje u skladu s tim. Od roditelja s visokom ugodnošću očekuje se viša osjetljivost i manja intruzivnost u odnosima s djecom, bolje praćenje znakova djece i težnja održanju pozitivnih socijalnih interakcija. U skladu s ovim stajalištem, istraživači su dobili da je ugodnost pozitivno povezana s osjećajnošću i toplinom i negativno povezana s odvojenošću i dominacijom (Belsky, Crnic i Woodworth, 1995).

Povezanost savjesnosti i otvorenosti prema iskustvu s karakteristikama roditeljstva nisu tako jasne. Visoka savjesnost povezana je više s majčinom responzivnošću i podrškom, a manje s dominacijom (Clark, Kochanska i Ready, 2000). Otvorenost omogućava roditeljima da ne primjećuju samo uobičajene karakteristike djeteta već i neuobičajene i neočekivane te da ih dodaju svojem viđenju djeteta. Otvorenost također utječe na stavove roditelja o sebi na način da informacije o sebi i djetetu prihvaćaju bez velikih osuda ili obrane (Oppenheim i Goldsmith, 2011).

U posljednjih dvadesetak godina razvojem tehnika za procjenu privrženosti i za druge dobne skupine, omogućeno je ispitivanje privrženosti i djece predškolske dobi. Utvrđivanjem karakteristika majki koje doprinose razvoju nesigurne privrženosti kod djece i koje razlikuju majke sigurno i nesigurno privržene djece postoji mogućnost pravovremene trijaže te intervencija s ciljem smanjenja mogućnosti razvoja nesigurne privrženosti kod djece.

S obzirom na navedeno te da nisu nađena istraživanja osobina ličnosti majki modelom Velikih pet i vrste privrženosti djece u dobi od 5 do 7 godina, cilj ovog istraživanja bio je ispitati postoje li razlike između majki sigurno i nesigurno privržene djece s obzirom na osobine ličnosti majki (neuroticizam, ekstraverzija, otvorenost prema iskustvu, ugodnost i savjesnost).

S obzirom na osobine ličnosti očekuje se da majke nesigurno privržene djece postižu više rezultate na ljestvici neuroticizma, dok na ljestvicama ekstraverzije, otvorenosti prema novom iskustvu i ugodnosti više rezultate postižu majke sigurno privržene djece. Na ljestvici savjesnosti ne očekuju se razlike između majki sigurno i nesigurno privržene djece.

METODA

Ispitanici

U ispitivanju sudjelovale su majke (N = 80) i njihova djeca (N = 80) dobi od 5 do 7 godina, od čega 41 dječak i 39 djevojčica. Sva djeca pohađala su jedan od vrtića u gradu Osijeku. Njihova prosječna dob je 70,4 mjeseca (raspon je od 60

do 84 mjeseca). Prosječna dob majki je 35 godina (raspon od 24 do 44 godine). S obzirom na obrazovanje, 57 majki ima završenu srednju školu, dok su 23 majke završile fakultet.

Instrumentarij i način ocjenjivanja

Tehnika za procjenu vrste privrženosti djece dobi od 5 do 7 godina (Manchester Child Attachment Story Task – MCAST), (Gree, i sur., 2000) – MCAST je polustrukturirana tehnika za procjenu vrste privrženosti djece u dobi od 5 do 7 godina. Za procjenu privrženosti djeteta koristi se igra lutkama. Uz lutke koristi se i drvena kućica kojoj je prednja strana otvorena i u kojoj se nalaze četiri prostorije s namještajem (kuhinja, dnevna soba, spavaća soba i dječja soba). Tehnika se sastoji od 5 priča koje dijete treba završiti. Od djeteta se prvo traži da izabere jednu lutku koja će biti on/ona i jednu lutku koja će biti mama. Zatim ispitivač uvodi dijete u prvu priču te od djeteta traži da priču nastavi na način da odigra i ispriča što je dalje bilo. Prvom pričom dijete se uvodi u tehniku, neutralnog je sadržaja, dok ostale četiri priče opisi su situacija u kojima se lutka koja predstavlja dijete stavlja u nelagodnu situaciju (noćna mora, ozljeda pri padu, bolovi u trbuhu i situacija da se dijete izgubi u gužvi), dok je druga lutka koja predstavlja mamu u blizini, ali ne u istoj prostoriji. Ispitivač prezentirajući priče inducira uzbuđenje i nelagodu te zatim od djeteta traži da pokaže i ispriča što se dalje dogodilo. Zbog inducirane nelagode očekuje se da će dijete nastavkom priče prezentirati svoju vrstu privrženosti. Ispitivač također potiče dijete pitanjima što je bilo dalje. Kada dijete završi s pričom, ispitivač postavlja dodatna pitanja vezana uz osjećaje i razmišljanja lutke-djeteta i lutke-mame. Nakon svih priča dijete može namjestiti kućicu kako želi i odigrati nešto što voli raditi. Ovim se omogućava smanjenje razine neugode inducirane pričama. Ovaj dio se ne snima. Provođenje tehnike traje oko 20 minuta, a vremenska odstupanja ovise o djetetu, količini informacija koje pruža (kroz igru i priču) i pauzama koje pravi. Cijeli se postupak snima kamerom, tako da je vidljiva cijela kuća i dijete.

Snimljeni materijal naknadno se kodira. Vrijeme potrebno za kodiranje snimljenog materijala za svako dijete je oko 2 sata. Kriteriji za procjenjivanje vrste privrženosti izvedeni su iz drugih tehnika za procjenu privrženosti kod odraslih (Upitnik privrženosti za odrasle, George, Kaplan i Main, 1985) i djece (Nepoznata situacija, Ainsworth i Wittig, 1969). Kriteriji za kodiranje uključuju procjenu ponašanja povezanih s privrženosti (npr. traženje blizine i strategija snižavanja nelagode), koherentnost priče, disorganizirane fenomene (kaos, izostanak dominantne strategije, nepovezanost priče, bizarnost) te djetetovu svjesnost stanja likova iz priča. Na osnovi ovih podataka dobiva se vrsta privrženosti za svaku priču, a krajnji rezultat kombinacija je ovih četiriju podataka (Green, Stanley, Goldwyn i Smith, 2009).

Jedan procjenjivač je procijenio svih 80 snimaka, dok je drugi procjenjivač procijenio 20 slučajno izabranih snimaka. Slaganje procjenjivača za vrstu privrženosti Cohen kapa koeficijent iznosi 0,78.

Autori MCST tehnike (Green i sur., 2000) navode da slaganje za vrstu privrženosti različitih procjenjivača Cohen kapa koeficijent iznosi 0,74.

Revidirani NEO inventar ličnosti (NEO Personality Inventory-Revised), (Costa i McCrae, 2005) – standardizirani upitnik za odrasle koji mjeri pet dimenzija ličnosti (neuroticizam, ekstraverziju, otvorenost prema iskustvu, ugodnost i savjesnost). Svaka od pet dimenzija ima šest specifičnih ljestvica koje mjere facete te domene.

Upitnik se sastoji od 240 tvrdnji, na koje se odgovara na ljestvici od 0 (uopće se ne slažem) do 4 (potpuno se slažem). U uzorku odraslih iz Hrvatske koeficijenti pouzdanosti (Cronbach's alpha) kreću se u rasponu od 0,83 do 0,91. (Matešić, 2003). Na američkom uzorku koeficijenti pouzdanosti (Cronbach's alpha) kreću se u rasponu od 0,86 do 0,92 (Knežević i sur., 2004).

Postupak

U pet vrtića u Osijeku održani su roditeljski sastanci na kojima je majkama opisano istraživanje te su zamoljene da u njemu sudjeluju sa svojom djecom. Snimanje i popunjavanje upitnika provedeno je individualno. S djetetom je snimana Tehnika za procjenu privrženosti (MCAST) u jednoj prostoriji, dok je majka u drugoj prostoriji popunjavala upitnik NEO-PI-R.

U prosjeku, ispitivanje svakog djeteta i majke trajalo je oko sat vremena. Majke su bile informirane o istraživanju te su dale pismenu suglasnost za sudjelovanje.

REZULTATI I RASPRAVA

Kako bi se utvrdilo postoje li razlike u osobinama ličnost majki sigurno i nesigurno privržene djece, korištena je ANOVA.

Na ljestvici neuroticizma nije dobivena statistički značajna razlika između majki sigurno i nesigurno privržene djece, iako je prosječan rezultat majki nesigurno privržene djece viši od majki sigurno privržene djece.

Na svim podljestvicama neuroticizma (anksioznost, ljutita hostilnost, depresivnost, sputanost, impulzivnost i vulnerabilnost) majke nesigurno privržene djece imaju viši prosječan rezultat u odnosu na majke sigurno privržene djece, no dobivene razlike nisu statistički značajne. Najveća razlika između majki sigurno i majki nesigurno privržene djece je na podljestvici ljutita hostilnost, koja mjeri spremnost osobe da se razljuti. Majke nesigurno privržene djece sebe su procjenjivale više ljutito hostilnima nego majke sigurno privržene djece. U ovom istraživanju očekivala se razlika između majki sigurno i majki nesigurno privržene djece na ljestvici neuroticizma u smjeru da majke nesigurno privržene djece imaju više rezultate.

Kako u literaturi nisu nađena istraživanja o povezanosti privrženosti djece u dobi od 5 do 7 godina i osobina ličnosti majki mjerenih modelom Velikih pet, us-

Tablica 1: Rezultati testiranja razlika (ANOVA) na ljestvici i podljestvicama neuroticizma majki sigurno i nesigurno privržene djece

Ljestvica i podljestvice neuroticizma	Majke sigurno privržene djece N = 39		Majke nesigurno privržene djece N = 41		F omjer	p
	M	SD	M	SD		
Neuroticizam	81,62	23,26	88,90	24,26	1,88	0,17
Anksioznost	16,41	6,70	17,88	5,88	1,09	0,30
Ljutita hostilnost	12,05	5,04	14,24	5,45	3,48	0,07
Depresivnost	12,54	5,83	13,34	5,27	0,42	0,52
Sputanost	14,21	4,06	15,17	4,88	0,92	0,34
Impulzivnost	16,10	4,38	16,24	4,34	0,02	0,88
Vulnerabilnost	10,56	3,71	12,00	4,28	2,56	0,11

* p ≤ 0,05

poredba ovdje dobivenih rezultata može se raditi s istraživanjima rađenim s djecom mlađe i starije dobi i istraživanjima u kojima su za procjenu osobina ličnosti majki korišteni drugi modeli.

O povezanosti neuroticizma s roditeljstvom govori se u literaturi. Osobe s povišenim neuroticizmom imaju više promjena u odnosima s drugima, sklone su samohendikepiranju, negativnom emocionalnom doživljavanju, uznemirene su. Karakterizira ih ljutnja, tuga, krivnja, uplašenost, sklone su impulzivnim reakcijama i slaboj toleranciji na frustraciju. Ovakva ponašanja vjerojatno interferiraju s *osjetljivim* roditeljstvom, jer roditelji koji imaju visok rezultat na neuroticizmu usmjereni su na sebe i svoj stres, a time su onemogućeni biti osjetljivi na potrebe djece (Clark i sur., 2000). Neuroticizam je također povezan s intruzivnim roditeljstvom. Na nekliničkim uzorcima viši rezultati majki na ljestvici neuroticizma povezani su s nižom toplinom i osjetljivošću te višom razinom intruzivnosti (Clark i sur., 2000). Primjereni, osjetljivi odgovori majki mogu se definirati kao ponašanja koja su pravovremena i za oboje nagrađujuća (Nievar i Becker, 2008).

Costa i McCrae (1992) navodi da faktorske analize pokazuju kako su negativne emocije anksioznost, hostilnost i depresija zasićene jednim faktorom te da se za njih koristi i izraz negativni afektivitet. Ponašanja majki djece predškolske dobi koje imaju visok rezultat na ovoj mjeri bila su povezana s nižom razinom pozitivnog roditeljstva (npr. zagrljaji, pohvale) i visokom razinom negativnog roditeljstva (npr. prijetnje, tjelesno kažnjavanje, ponižavanje) i također intenzivno autoritarno ponašanje tijekom strukturirane interakcije s djetetom. Kochanska, Aksan i Nichols (2003) dobili su da majke s višim rezultatima na ljestvici neuroticizma koriste više prisile u interakciji s djecom u dobi od 1 do 4 godine u laboratorijskim uvjetima uspostavljanja discipline. Zelkowitz (1982) je na uzorku majki djece u dobi od 5 do 7 godina dobio da je visoka razina anksioznosti i depresivnosti prediktor visokih

očekivanja majki vezanih uz poslušnost djece, međutim nakon što bi djeca iskazala neposlušnost, majke su bile nekonzistentne u svojim zahtjevima.

U istraživanju u kojem je sudjelovalo 1100 majki i djece u dobi od 15 mjeseci dobiveno je da majke sigurno privržene djece imaju viši rezultat na indeksu psihološke prilagodbe koji se sastoji od više mjera (ugodnost, ekstraverzija, neuroticizam i depresija) (NICHD Early Child Care Network, 1997, Belsky i Fearon, 2008). Meta analizom 15 istraživanja koja su obuhvaćala i kliničke i nekliničke uzorke Atkinson, Paglia, Coolbear, Niccols, Parker i Guger (2000) dobili su povezanost depresije kod majki i nesigurne privrženosti djece. Douglas, Gelfan, Messinger i Russell (1995) dobili su povezanost depresivnosti kod majki i nesigurne privrženosti u uzorku od 50 djece dojenačke dobi i 54 djece u dobi od 2 do 4 godine. U istraživanju na kliničkom uzorku 18 majki s anksioznim poremećajem i njihove djece u dobi do tri godine Manassis, Bradley, Goldberg, Hood i Swinson (1994) 80% djece procijenjeno je kao nesigurno privrženo. Majke sigurno privržene djece imale su manje depresivnih simptoma od majki nesigurno privržene djece. Ovakvi rezultati nisu dobiveni u svim istraživanjima. U istraživanju Gunnar, Kestenbaum, Lang i Andreas (1990) na uzorku od 75 majki i djece u dobi od 9 mjeseci, nisu dobili povezanost privrženosti djece s dimenzijom negativnog afektiviteta majki koju čine mjere neuroticizma i anksioznosti. Ponovnim mjerenjem nakon 4 mjeseca, također nije dobivena povezanost vrste privrženosti s osobinama ličnosti majki.

Statistički značajna razlika dobivena je između majki sigurno i nesigurno privržene djece na ljestvici ekstraverzije ($F_{(1,78)} = 12,88, p \leq 0,001$) u smjeru da majke sigurno privržene djece sebe procjenjuju više ekstravertiranim od majki nesigurno privržene djece.

Ljestvica ekstraverzije sastoji se od šest podljestvica: toplina, druželjubivost, asertivnost, aktivnost, traženje uzbuđenja i pozitivne emocije. Rezultati na podlje-

Tablica 2: Rezultati testiranja razlika (ANOVA) na ljestvici i podljestvicama ekstraverzije majki sigurno i nesigurno privržene djece

Ljestvica i podljestvice ekstraverzije	Majke sigurno privržene djece N = 39		Majke nesigurno privržene djece N = 41		F omjer	p
	M	SD	M	SD		
Ekstraverzija	117,74	14,96	105,90	14,56	12,88	0,001***
Toplina	23,77	3,85	21,29	4,52	6,93	0,01**
Druželjubivost	21,54	4,41	18,27	5,88	7,86	0,006**
Asertivnost	17,51	4,57	15,46	4,85	3,77	0,05*
Aktivnost	20,13	3,91	18,29	3,63	4,73	0,03*
Traženje uzbuđenja	13,13	3,61	12,63	3,92	0,34	0,56
Pozitivne emocije	22,13	4,51	20,46	3,78	3,22	0,08

*** $p \leq 0,001$, ** $p \leq 0,01$, * $p \leq 0,05$

stvicama toplina ($F_{(1,78)} = 6,93$, $p \leq 0,001$), druželjubivost ($F_{(1,78)} = 7,86$, $p \leq 0,001$), asertivnost ($F_{(1,78)} = 3,77$, $p \leq 0,05$) i aktivnost ($F_{(1,78)} = 4,73$, $p \leq 0,001$) majki sigurno i nesigurno privržene djece statistički se značajno razlikuju u smjeru da majke sigurno privržene djece imaju više rezultate od majki nesigurno privržene djece.

S obzirom na dobivene rezultate na ljestvici i podljestvicama ekstraverzije, majke sigurno privržene djece toplije su, druželjubivije, asertivnije i aktivnije u odnosu na majke nesigurno privržene djece. Ekstraverti se češće uključuju u socijalne interakcije, uživaju pričajući, imaju veći utjecaj na socijalnu okolinu, obično su sretniji i optimističniji. Socijalna pažnja ključno je obilježje ekstraverzije. Ove osobine očituju se ponašanjem u interakcijama i doprinose razvoju odnosa.

Istraživanja pokazuju pozitivnu povezanost ekstraverzije i osjetljivog, emocionalno uključenog i stimulirajućeg roditeljstva (Cohen, 2006). Pozitivno raspoloženje, toplina, aktivnost i stimulacija povezane su s optimalnim roditeljstvom (Metsäpelto i Pulkkinen, 2003). Mangelsdorf i sur. (1990) također su dobili povezanost ekstraverzije i roditeljstva koje uključuje više pozitivnog afekta i interakcije u igri s bebama u dobi od 9 mjeseci. Belsky i sur. (1995) promatrali su kod kuće interakciju majki, očeva i njihove djece u dobi od 15 i 21 mjeseca. Majke i očevi koji su imali viši rezultat na ljestvici ekstraverzije iskazivali su više pozitivnih emocija prema djeci, bili su osjetljiviji i više su kognitivno stimulirali djecu. Losoya i sur. (1997) dobili su pozitivnu povezanost u istraživanju, u kojem su sudjelovala djeca u dobi do 8 godina i njihovi roditelji na ljestvici ekstraverzije kod majki i očeva i pozitivnog podržavajućeg stila roditeljstva koje uključuje pozitivne emocije i podržavanje neovisnosti.

Kochanska, Friesenborg, Lange i Martel (2004) dobili su pozitivnu povezanost ekstraverzije i prisile. Smatraju da su ekstravertirane majke uključnije u interakciju s djecom te interakcija uključuje i prisilu, dok su manje ekstravertirane majke povučnije tijekom interakcije s djecom. Održavanje interakcije s djetetom doprinosi uvjerenju djeteta da je komunikacija sa skrbnikom otvorena i moguća, kao i fizička dostupnost te da će skrbnik odgovoriti na poziv za pomoć što doprinosi razvoju sigurne privrženosti (Bowlby, 1969).

Na ljestvici otvorenosti nije dobivena statistički značajna razlika između majki sigurno i majki nesigurno privržene djece. Majke sigurno privržene djece imaju viši prosječni rezultat od majki nesigurno privržene djece. Na podljestvicama otvorenosti statistički značajna razlika dobivena je između majki sigurno i nesigurno privržene djece na podljestvici osjećaja ($F_{(1,78)} = 4,92$, $p \leq 0,05$) u smjeru da majke sigurno privržene djece procjenjuju sebe osjećajnijima u odnosu na majke nesigurno privržene djece. Ova podljestvica mjeri osjetljivost za vlastite unutarnje osjećaje i emocije, te procjenjivanje emocija kao važnog dijela života. Osobe s nižim rezultatom imaju pomalo otupljene emocije i ne vjeruju da su osjećajna stanja baš važna (Costa i McCrae, 2005). Tako majke s višim rezultatima pridaju važnost djetetovim emocijama, ne negiraju ih i vjerojatno se ponašaju u skladu s tim. Ovo je u skladu s mnogim istraživanjima koja generalno prepoznaju osjetljivost roditelja kao de-

Tablica 3: Rezultati testiranja razlika (ANOVA) na ljestvici i podljestvicama otvorenosti majki sigurno i nesigurno privržene djece

Ljestvica i podljestvice otvorenosti	Majke sigurno privržene djece N = 39		Majke nesigurno privržene djece N = 41		F omjer	p
	M	SD	M	SD		
Otvorenost	122,08	19,28	115,90	17,73	2,23	0,14
Maštanje	19,77	5,25	18,63	5,29	0,93	0,34
Estetičnost	20,74	4,73	19,41	5,13	1,44	0,23
Osjećaji	23,74	3,63	21,78	4,24	4,92	0,03*
Postupci	17,21	4,41	15,76	3,73	2,53	0,17
Ideje	19,87	4,48	19,59	4,99	0,07	0,79
Vrijednosti	20,74	4,02	20,54	4,02	0,05	0,82

* $p \leq 0,05$

terminantu sigurne privrženosti (Juffer, Bakermans-Kranenburg i van IJzendoorn, 2008).

Povezanost otvorenosti s roditeljstvom manje je jasna u odnosu na druge mjere ličnosti iz modela Velikih pet. Levy-Shiff i Isarelashvilli (1988) na uzorku očeva dobili su da je otvorenost povezana s brigom o novorođenčadi. Smatraju da su očevo otvoreniji za nova iskustva više brinuli o novorođenčadi jer je uloga oca za njih bila nova i vrijedna istraživanja. Losoya i sur. (1997) dobili su da je otvorenost pozitivno povezana s pozitivnim roditeljstvom i kod majki i kod očeva. Spinath i O'Connor (2003) dobili su da su se roditelji koji su bili zatvoreniji za nova iskustva, više zaštitnički ponašali prema svojoj djeci. Autori daju objašnjenje da osobe zatvorenije za nova iskustva imaju sklonost ograničavati ili/i nametati ponašanja svojoj djeci.

U ovom istraživanju dobivena je statistički značajna razlika između majki sigurno i nesigurno privržene djece na ljestvici ugodnosti ($F_{(1,78)} = 6,18$, $p \leq 0,01$) u smjeru da majke sigurno privržene djece procjenjuju sebe ugodnijima od majki nesigurno privržene djece.

Statistički značajna razlika dobivena je između majki sigurno i nesigurno privržene djece na podljestvici pomirljivosti ($F_{(1,78)} = 4,47$, $p \leq 0,05$) u smjeru da majke sigurno privržene djece procjenjuju sebe više pomirljivima u odnosu na majke nesigurno privržene djece.

Također je statistički značajna razlika dobivena između majki sigurno i nesigurno privržene djece na podljestvici blagosti ($F_{(1,78)} = 7,73$, $p \leq 0,01$) u smjeru da majke sigurno privržene djece procjenjuju sebe blažima u odnosu na majke nesigurno privržene djece.

Osobe s višim rezultatima na ljestvici ugodnosti dobronamjerne su, povjerljive, sklone praštanju, lakovjerne i iskrene, dok su osobe s nižim rezultatima cinične,

Tablica 4: Rezultati testiranja razlika (ANOVA) na ljestvici i podljestvicama ugodnosti majki sigurno i nesigurno privržene djece

Ljestvica i podljestvice ugodnosti	Majke sigurno privržene djece N = 39		Majke nesigurno privržene djece N = 41		F omjer	p
	M	SD	M	SD		
Ugodnost	127,21	16,26	118,00	16,83	6,18	0,01**
Povjerenje	20,38	5,01	18,34	5,78	2,84	0,10
Iskrenost	21,05	3,93	20,71	4,18	0,14	0,71
Altruizam	24,85	3,23	23,54	4,10	2,50	0,12
Pomirljivost	18,33	4,70	16,07	4,47	4,86	0,03*
Iskrenost	19,15	4,04	17,93	4,02	1,86	0,18
Blagost	23,03	3,12	21,12	3,00	7,73	0,007**

** $p \leq 0,01$, * $p \leq 0,05$

neugodne, sumnjičave, nekooperativne, osvetoljubive, nemilosrdne, iritantne i manipulativne. Cohen (2006) navodi da je samo nekoliko istraživanja ispitivalo povezanost ugodnosti i roditeljstva. Spinath i O'Connor (2003) nisu dobili povezanost ugodnosti i roditeljstva na uzorku od 98 djece u dobi od ranog djetinjstva do kraja adolescencije i njihovih roditelja.

Belsky i sur. (1995) dobili su povezanost ugodnosti i pozitivnog roditeljstva kod majki, ali ne i kod očeva. Dobili su i negativnu povezanost ugodnosti kod majki s negativnim afektom i kontrolirajućim ponašanjem.

Kochanska i sur. (2003) na uzorku djece u dobi do 4 godine i njihovih majki, dobili su da su viši rezultati na ljestvici ugodnosti povezani s manje disciplinirana tijekom strukturiranih aktivnosti u laboratoriju. I Losoya i sur. (1997) u svom su istraživanje dobili da su roditelji djece u dobi od 8 mjeseci pokazivali više podržavajućih oblika roditeljstva ako su postigli više rezultate na ljestvici ugodnosti. Kochanska i sur. (1997) dobili su povezanost niže razine ugodnosti i više prisile te manje osjetljivog roditeljstva.

Roditelji koji imaju visok rezultat na ljestvici ugodnosti u interakciji s djecom osjetljiviji su i manje nametljivi jer žele postići skladne odnose s djecom. Također bolje razumiju znakove djece (Smith, Spinrad, Eisenberg, Gaertner, Popp i Maxon, 2007). Ovakva ponašanja pomažu razvoju sigurne privrženosti.

Na ljestvici savjesnosti nije dobivena statistički značajna razlika između majki sigurno i majki nesigurno privržene djece, iako majke nesigurno privržene djece imaju nešto viši rezultat u odnosu na majke sigurno privržene djece. Također ni na jednoj podljestvici ove ljestvice nisu dobivene statistički značajne razlike.

Savjesnost pokazuje koliko je osoba dobro organizirana i koliko visoke standarde ima. Osobe s visokim rezultatom nastoje postići svoje ciljeve, dok su osobe s

Tablica 5: Rezultati testiranja razlika (ANOVA) na ljestvici i podljestvicama savjesnosti majki sigurno i nesigurno privržene djece

Ljestvica i podljestvice savjesnosti	Majke sigurno privržene djece N = 39		Majke nesigurno privržene djece N = 41		F omjer	p
	M	SD	M	SD		
Savjesnost	125,36	16,42	126,76	19,37	0,12	0,73
Kompetentnost	22,00	3,17	22,00	4,07	0,00	1,00
Organiziranost	19,31	4,17	19,49	4,86	0,03	0,86
Odgovornost	23,15	3,52	23,41	3,56	0,11	0,74
Težnja za postignućem	22,05	3,71	22,17	4,58	0,02	0,90
Samodisciplina	20,31	5,12	20,10	4,43	0,04	0,84
Promišljenost	18,54	4,02	19,27	4,55	0,57	0,45

* $p \leq 0,05$

nižim rezultatom nemarnije, nisu dobro organizirane, bezbrižnije su i preferiraju ne praviti planove. Također nije jasna povezanost, tj. utjecaj ove osobine na roditeljstvo. Kao roditelji, savjesne osobe mogu biti prezahtjevne u odnosu na svoju djecu. Niska savjesnost, koja implicira nered i kaos (suprotno od organiziranosti), također nije u najboljem interesu djece, tako da i niska razina savjesnosti može biti prediktor roditeljskog ponašanja koje nije podržavajuće za funkcioniranje djece (Cohen, 2006). Losoya i sur. (1997) dobili su u istraživanju djece u dobi do 8 godina i njihovih roditelja da je savjesnost roditelja povezana s njihovim stavovima o odgoju i ponašanjima. Pozitivno je povezana s podržavajućim roditeljstvom te je negativno povezana s negativnim, kontrolirajućim roditeljstvom i kod majki i kod očeva.

Spinath i O'Connor (2003) u svom istraživanju nisu dobili povezanost savjesnosti i mjera roditeljstva. Clark i sur. (2000) dobili su da je savjesnost majki djece u dobi od godinu dana pozitivno povezana s manje prisile.

ZAKLJUČAK

Dobiveni rezultati nisu u potpunosti u skladu s očekivanjima. Dobivene su razlike između majki sigurno i majki nesigurno privržene djece na ljestvicama ekstraverzije i ugodnosti u očekivanom smjeru (majke sigurno privržene djece imaju više rezultate), dok na ljestvicama neuroticizma i otvorenosti prema novom iskustvu nema razlika između majki sigurno i nesigurno privržene djece. U skladu s očekivanim je rezultat na ljestvici savjesnosti: majke sigurno i majke nesigurno privržene djece ne razlikuju se s obzirom na ovu osobinu ličnosti.

Budući da brojna istraživanja pokazuju da nesigurna privrženost majci predstavlja rizik za socioemocionalni razvoj djeteta te je kod predškolske djece pove-

zana i s eksternaliziranim problemima u ponašanju, potrebna je rana trijaža majki koje su u riziku da razviju nesigurnu privrženost sa svojom djecom. Ispitivanja osobina majki doprinose razvoju kriterija trijaže te time i mogućnosti uključivanja u tretman. Također, ispitivanje djece predškolske dobi doprinosi mogućnosti predviđanja razvoja poteškoća te omogućava ranu intervenciju.

S obzirom na vrstu privrženosti dobiven je manji broj sigurno privržene djece od očekivanog. Sva ispitana djeca pohađaju vrtić, što može djelovati na način da su samostalnija. Stoga bi trebalo raditi ispitivanje i s djecom koja ne pohađaju vrtiće.

Uzrok što se dio rezultata u ovom istraživanju nije pokazao značajnim, a bio je u očekivanom smjeru, može biti mali uzorak. Veličina uzorka bila je uvjetovana načinom prikupljanja podataka (videosnimanje), trajanjem samog ispitivanja, potrebnim karakteristikama ispitanika i time što ispitivanje nije bilo anonimno. Ovi zahtjevi su otežavali pronalaženje ispitanika.

Tehnika za procjenu privrženosti MCAST je tehnika koja se nije kod nas koristila te bi bilo potrebno rezultate dobivene ovom tehnikom usporediti s rezultatima drugih mjernih instrumenata za procjenu privrženosti djece u ovoj dobi. Međutim, tehnika za procjenu privrženosti djece u dobi od 5 do 7 godina kod nas nema. Privrženost djece utvrđuje se na osnovi procjena majki ili drugih odraslih osoba.

LITERATURA

- Ainsworth, M.D.S., Blehar, M.C., Waters, E., Wall, S. (1978). *Patterns of attachment: A psychological study of the strange situation*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Ainsworth, M.D.S., Wittig, B.A. (1969). Attachment and exploratory behavior of one-year-olds in a strange situation. U B.M. Foss (Ur.), *Determinants of infant behavior* (Vol. 4). London: Methuen.
- Atkinson, L., Paglia, A., Coolbear, J., Niccols, A., Parker, K.C.H., Guger, S. (2000). Attachment security: A meta-analysis of maternal mental health correlates. *Clinical Psychology Review*, 20, 1019-1040.
- Belsky, J., Barends, N. (2002). Personality and parenting. U M.H. Bornstein (Ur.), *Handbook of parenting: Vol. 3. Being and becoming a parent* (415-438). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Belsky, J., Crnic, K., Woodworth, S. (1995). Personality and parenting: Exploring the mediating role of transient mood and daily hassles. *Journal of Personality*, 63, 905-929.
- Belsky, J., Fearon, R.M.P. (2008). Interactive and contextual determinants of attachment. U J. Cassidy, P. Shaver (Ur.), *Handbook of attachment* (295-317). New York: Guilford Press.
- Benn, R.K. (1986). Factors promoting secure attachment relationships between employed mothers and their sons. *Child Development*, 57, 1224-1231.
- Bowlby, J. (1969/1982). *Attachment and loss: Vol. 1. Attachment*. New York: Basic Books.
- Bretherton, I., Biringen, Z., Ridgeway, D., Maslin, C., Sherman, M. (1989). Attachment: The parental perspective. *Infant Mental Health Journal*, 10, 203-221.

- Cassidy, J. (1988). Child-mother attachment and the self in six-year-olds. *Child development*, 59, 121-134.
- Clark, L.A., Kochanska, G., Ready, R. (2000). Mothers' personality and its interaction with child temperament as predictors of parenting behavior. *Journal of personality and social psychology*, 79, 274-85.
- Cohen, D.J. (2006). *Developmental psychopathology*. New Jersey: John Wiley and sons.
- Cohn, D.A. (1990). Child-Mother Attachment of Six-Year-Olds and Social Competence at School. *Child Development*, 61, 152-162.
- Costa, P.T. Jr., McCrae, R.R. (1992). *Revised NEO Personality Inventory (NEO-PI-T) and NEO Five-Factor Inventory (NEO-FFI) professional manual*. Odessa, Florida: Psychological Assessment Resources.
- Costa, P.T., Jr., McCrae, R.R. (2005). *Priručnik – Revidirani NEO inventar ličnosti (NEO PI-R) i NEO petofaktorski inventar (NEO-FFI)*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Del Carmen R., Pedersen F., Huffman L., Bryan, Y. (1993). Dyadic distress management predicts security of attachment. *Infant Behavior and Development*, 16, 131-147.
- Douglas, T.M., Gelfan, D.M., Messinger, D.S., Russell, I. (1995). Maternal depression and the quality of early attachment: An examination of infants, preschoolers, and their mothers. *Developmental Psychology*, 31, 364-376.
- Egeland, B., Farber, E.A. (1984). Infant-mother attachment: Factors related to its development and changes over time. *Child Development*, 55, 753-771.
- Frankel, K.A., Bates, J.E. (1990). Mother-toddler problem-solving: Antecedents in attachment, home behavior, and temperament. *Child Development*, 61, 810-819.
- George C., Kaplan N., Main M. (1985). *The Adult Attachment Interview*. Unpublished manuscript, Department of Psychology, University of California at Berkeley.
- Green, J., Stanley, C., Goldwyn, R., Smith, V. (2009). *Coding manual for the Manchester child attachment story task*. Manchester: The University of Manchester.
- Green, J., Stanley, C., Smith, V., Goldwyn, R. (2000). A new method of evaluating attachment representations in young school-age children: The Manchester Child Attachment Story Task. *Attachment and Human Development*, 2, 48-70.
- Gunnar, M., Kestenbaum, R., Lang, S., Andreas, D. (1990). Infant proneness-to-distress temperament, maternal personality, and mother-infant attachment: associations and goodness of fit. *Child Development*, 61, 820-831.
- Juffer, F., Bakermans-Kranenburg, M.J., van IJzendoorn, M.H. (2008). *Promoting Positive Parenting: An Attachment-Based Intervention*. New York: Lawrence Erlbaum Associates.
- Knežević, G., Džamonja-Ignjatović, T., Đurić-Jočić, D. (2004). *Petofaktorski model ličnosti*. Beograd: Društvo psihologa Srbije.
- Kochanska, G., Aksan, N., Nichols, K. E. (2003). Maternal power assertion in discipline and moral discourse contexts: Commonalities, difference, and implications for children's moral conduct and cognition. *Developmental Psychology*, 39, 949-963.
- Kochanska, G., Clark, L. A., Goldman, M. S. (1997). Implications of mothers' personality for their parenting and their young children's developmental outcomes. *Journal of Personality*, 65, 387-420.

- Kochanska, G., Friesenborg, A. E., Lange, L. A., Martel, M. M. (2004). The parents' personality and the infants' temperament as contributors to their emerging relationship. *Journal of Personality and Social Psychology*, 86, 744-759.
- Levy-Shiff, R., Israelashvili, R. (1988). Antecedents of fathering: Some further exploration. *Developmental Psychology*, 24, 434-440.
- Losoya, S.H., Callor, S., Rowe, D.C., Goldsmith, H.H. (1997). Origins of familiar similarity in parenting: A study of twins and adoptive siblings. *Developmental Psychology*, 33, 1012-1023.
- Maccoby, E.E. (1984). Middle childhood in the context of the family. U W.A. Collins (Ur.), *Development during middle childhood* (184-239). Washington, DC: National Academy Press.
- Manassis, K., Bradley, S., Goldberg, S., Hood, J., Swinson, R.P. (1994). Attachment in mothers with anxiety disorders and their children. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 33, 1106-1113.
- Mangelsdorf, S., Gunnar, M., Kestenbaum, R., Land, S., Andreas, D. (1990). Infant proneness-to-distress temperament, maternal personality, and mother-infant attachment: Associations and goodness of fit. *Child Development*, 61, 820-831.
- Matešić, K. (2003). Prilog provjeri kognitivnog aspekta petfaktorskog modela ličnosti. *Suvremena psihologija*, 6, 263-271.
- Metsäpelto, R.P., Pulkkinen, L. (2003). Personality traits and parenting: Neuroticism, extraversion and openness to experience as discriminative factors. *European Journal of Personality*, 17, 59-78.
- Nievar, M.A., Becker, B.J. (2008). Sensitivity as a Privileged Predictor of Attachment: A Second Perspective on De Wolff and van IJzendoorn's Meta-analysis. *Social Development*, 17, 102-114.
- Oppenheim, D., Goldsmith, D.F. (2011). *Attachment Theory in Clinical Work with Children: Bridging the Gap between Research and Practice*. New York, London: The Guilford Press.
- Rothbart, M.K., Ahadi, S.A., Evans, D.E. (2000). Temperament and personality: Origins and outcomes. *Journal of Personality and Social Psychology*, 78, 122-135.
- Schneider, B. H., Atkinson, L., Tardif, C. (2001). Child-parent attachment and children's peer relations: A quantitative review. *Developmental Psychology*, 37, 86-100.
- Smith, C.L., Spinrad, T.L., Eisenberg, N., Gaertner, B.M., Popp, T.K., Maxon, E. (2007). Maternal personality: Longitudinal associations to parenting behavior and maternal emotional expressions toward toddlers. *Parenting: Science and Practice*, 7, 305-329.
- Spinath, F.M., O'Connor, T.G. (2003). A behavioral genetic study of the overlap between personality and parenting. *Journal of Personality*, 71(5), 785-808.
- Thompson, R.A. (2008). Early attachment and later development: Familiar questions, new answers. U J. Cassidy, P. Shaver (Ur.), *Handbook of attachment* (348-365). New York: Guilford Press.
- Zelkowitz, P. (1982). Parenting philosophies and practice. U D. Belle (Ur.), *Lives in stress: Women and depression* (154-162). Beverly Hills, CA: Sage Publications.

CHILDREN'S ATTACHMENT AT AGE FIVE TO SEVEN AND PERSONALITY TRAITS OF MOTHERS

Abstract

The goal of this research was to test the difference between mothers of securely and mothers of insecurely attached children with regard to personality traits. The sample consisted of 80 children aged five to seven and their mothers. Instruments used in the research were: Technique for attachment evaluation in children MCAST (The Manchester Child Attachment Story Task, by Green, Stanley and Goldwyn, 2000) and Revised NEO Personality Inventory (Costa and McCrae, 2005). The MCAST is a half-structured doll play technique which provides assessment of attachment and consist of five stories that child have to complete.

As far as personality traits are concerned, mothers of secure attached children are higher on extraversion and agreeableness scales in comparison to mothers of insecurely attached children. Mothers of securely attached children have significantly higher scores than mothers of insecurely attached children on the extraversion scale facets (warmth, gregariousness, assertiveness, activity). On agreeableness scale facets (modesty and tender-mindedness), mothers of securely attached children have significantly higher scores than mothers of insecurely attached children. In view of other assessed personality traits of the Big five model (neuroticism, openness and conscientiousness) we didn't find statistically significant differences between mothers of securely and mothers of insecurely attached children.

Key words: attachment, preschoolers, mothers, personality traits, Big five model

Primljeno: 02. 04. 2013.